

Sociaal en Cultureel Planbureau

Jaarplan 2023

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, november 2022

Inhoud

SCP: opdracht, missie, visie en koers	4
Opdracht.....	4
Missie en visie.....	4
Strategisch kader.....	5
Koers	5
Over dit jaarplan.....	7
Maatschappelijke vraagstukken staan centraal.....	7
Inspelen op de actualiteit.....	7
Focus op kennisdeling en impact.....	8
Bijzonderheden 2023/2024	9
Programma Beleidsvisies, burgervisies en gedragingen.....	12
Inleiding.....	12
Activiteiten van het programma	12
Programma Schaarste, welvaart en welbevinden.....	14
Inleiding.....	14
Activiteiten van het programma	14
Programma De diverse bevolking van Nederland: samenleven nu en in de toekomst	17
Inleiding.....	17
Activiteiten van het programma	17
Programma Lokaal: het sociaal domein en de kracht van de lokale verzorgingsstaat.....	19
Inleiding.....	19
Activiteiten van het programma	19
Programma Representatie en vertrouwen	22
Inleiding.....	22
Activiteiten van het programma	22
Programma Nederland internationaal.....	24
Inleiding.....	24
Activiteiten van het programma	24
Programma Participatie, talentontwikkeling en kansengelijkheid	27
Inleiding.....	27
Activiteiten van het programma	27

SCP: opdracht, missie, visie en koers

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) volgt, verklaart en verkent hoe het met de inwoners van Nederland gaat op sociaal en cultureel gebied. Dat betekent dat we onder meer de leefsituatie en kwaliteit van leven volgen, duiden en verklaren, het overheidsbeleid evalueren en verkenningen uitvoeren voor toekomstig beleid en mogelijke handelingsopties daarvoor. Dit *Jaarplan 2023* biedt inzicht in de kennis die onze stakeholders in 2023 en de periode daarna van het SCP kunnen verwachten. De opdracht, visie, missie en koers van het SCP vormen het vertrekpunt voor onze werkzaamheden. Het *Meerjarenplan 2021-2025* vormt de basis voor onze meerjarige programmering. In de programma- en themahoofdstukken van dit jaarplan hebben we de onderzoeksagenda uit het meerjarenplan verder uitgewerkt, geconcretiseerd en in de tijd geplaatst. In het volgende hoofdstuk staan we uitgebreider stil bij hoe dit jaarplan tot stand is gekomen en waar we rekening mee houden bij het uitvoeren daarvan.

Opdracht

Het SCP is opgericht in 1973. De Aanwijzingen voor de Planbureaus uit 2012 bepalen hoe de drie planbureaus in Nederland, dus ook het SCP, werken.

Volgens het instellingsbesluit heeft het SCP de volgende taken:

- Wetenschappelijke verkenningen verrichten om een samenhangend beeld te kunnen schetsen van het sociaal en cultureel welzijn in Nederland, en van de ontwikkelingen die we op dit gebied kunnen verwachten.
- Bijdragen aan een verantwoorde keuze van beleidsdoelen en aangeven wat voor- en nadelen zijn van de verschillende wegen om deze doelen te bereiken.
- Informatie verwerven om de uitvoering te kunnen evalueren van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn.

Missie en visie

Met wetenschappelijke kennis over het leven van burgers en over de samenleving in Nederland draagt het SCP bij aan goedgeïnformeerd overheidsbeleid en een betere samenleving. Ons onderzoek voldoet altijd aan drie kenmerken: het is wetenschappelijk, het onderbouwt beleidsvoering (en is dus relevant voor beleid) en het is gericht op de leefsituatie van de mensen die te maken hebben met het beleid.

De kwaliteit van de Nederlandse samenleving, de objectieve leefsituatie van burgers en hun ervaringen en gevoelens daarbij (de subjectieve leefsituatie) zijn de ijkpunten van ons onderzoek. Dat maakt ons uniek als kennisinstelling en van toegevoegde waarde als planbureau. Met ons werk willen we het verschil maken. Dat gaat verder dan het leveren van cijfers. We vertalen feiten en cijfers naar vraagstukken waarvoor de overheid beleid moet maken. We duiden deze cijfers en bieden verklaringen voor maatschappelijke kwesties en voor de uitvoering van beleid. Op basis van onze inzichten bieden we, waar mogelijk en nodig, handelingsperspectieven. We delen onze inzichten op relevante momenten met beleid en politiek, en streven ernaar onze inzichten adequaat te communiceren en daarmee impact te hebben op beleid.

Strategisch kader

Het SCP doet onderzoek naar, en levert kennis over, de samenleving in Nederland. Het SCP definieert kwaliteit van de samenleving als de mate waarin vanuit een collectief gezichtspunt maatschappelijke uitkomsten al dan niet bereikt worden. Het SCP onderkent vijf elementen van kwaliteit van de samenleving:

1. Optimale welvaart en welbevinden (kwaliteit van leven): het *collective welfare*-vraagstuk adresseert de vraag hoe binnen Nederland de welvaart en het welbevinden van de bevolking wordt beïnvloed.
2. Een rechtvaardige verdeling: het verdelingsvraagstuk gaat over de vraag hoe welvaart en welbevinden over groepen in de samenleving verdeeld zijn.
3. Een voldoende mate van maatschappelijke samenhang: het cohesievraagstuk richt zich op vragen over de maatschappelijke samenhang.
4. Een duurzame ontwikkeling: het rentmeestervraagstuk stelt vragen over de houdbaarheid van (de verdeling) van welvaart en welbevinden.
5. Een effectief en legitiem overheidsbeleid: het vraagstuk van beleidseffectiviteit en legitimiteit gaat over de vraag in hoeverre de overheid bijdraagt aan de oplossing van de bovengenoemde vraagstukken.

Naast deze vijf elementen van kwaliteit van de samenleving, zijn er ook onderwerpen die hoog op de maatschappelijke en politieke agenda staan. Die onderwerpen zijn niet als losstaand element van kwaliteit van de samenleving opgenomen, maar kunnen wel als onderdeel beschouwd van de hierboven benoemde elementen. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan onderwerpen als vrijheid, veiligheid en de democratische rechtstaat.

Het SCP beoogt met zijn strategisch kader een ordening te creëren die recht doet aan de complexiteit en handvatten biedt om te handelen, gegeven deze complexiteit. Met behulp van het strategisch kader richt het SCP zijn onderzoek in de periode 2021-2025 op zeven maatschappelijke vraagstukken die de verschillende beleidsdomeinen overstijgen, en is het in staat binnen deze vraagstukken en tussen deze vraagstukken ook te kijken naar de samenhang tussen kenmerken zoals gender, migratieachtergrond, leeftijd, regio, gezondheidsbeperkingen en seksuele voorkeur.

Op die manier geeft het strategisch kader richting aan het [meerjarige onderzoeksprogramma](#) van het SCP, en zorgt het er voor dat het onderzoek van het SCP zich vooral richt op de toekomst. In dit jaarplan is uitgewerkt welk onderzoek het SCP gaat doen op elk van deze vraagstukken, en welke kennis dat oplevert voor beleid. Periodiek bekijkt het SCP of het strategisch kader aanpassing behoeft, en gaat hierover ook in gesprek met stakeholders in zijn omgeving.

Koers

Om uitvoering te geven aan onze taken, missie en visie werken we met een meerjarenplan voor een periode van vijf jaar. Dit stelt ons in staat gedurende die periode programmatisch te werken en langlopende onderzoeken uit te voeren. We hanteren daarbij een integrale focus en een multidisciplinaire werkwijze. De maatschappelijke vraagstukken waarnaar we onderzoek doen, laten zich immers zelden beperken tot één specifiek beleidsterrein. Door dit als uitgangspunt te nemen, kunnen we beter onderzoeken welk effect het overheidsbeleid heeft voor burgers.

Het SCP bepaalt zijn eigen onderzoeksagenda, en doet dat in verbinding met anderen. De directeur van het SCP stelt het meerjarenplan en het daaruit voortvloeiende jaarplan vast, gehoord het gevoelen van de ministerraad. In 2022-2023 voeren we een tussentijdse evaluatie (*midterm review*) uit van het huidige meerjarenplan. Daarbij betrekken we ook onze belangrijkste stakeholders. Op basis van deze evaluatie passen we zo nodig het meerjarenplan aan en eventueel ook dit jaarplan.

Bij het bepalen van onze onderzoeksagenda spelen criteria als impact, maatschappelijke urgentie, wetenschappelijke relevantie en beleidsrelevantie een belangrijke rol. Onze impact gaat over het type onderzoek dat we doen, de wijze waarop we erover schrijven, de manier waarop we er naderhand over communiceren en de manier waarop anderen de door ons geleverde kennis vervolgens gebruiken en waar die kennis in het beleid landt. We gebruiken (innovatieve) onderzoeksmethoden die ons helpen met het verkennen en verklaren van maatschappelijke vraagstukken en het bieden van verdiepende inzichten. Waarbij we aansluiting zoeken bij het werk dat universiteiten en andere wetenschappelijke instellingen verrichten. En we streven ernaar ons onderzoek zo te presenteren dat iedereen die er baat bij kan hebben het ook kan gebruiken: beleidsmakers, beslissers en alle partijen op lokaal, regionaal, nationaal of internationaal niveau. Daartoe overleggen we structureel met departementen en het parlement om hun kennisbehoeften te inventariseren. Zo zorgen we ervoor dat we met ons onderzoek zo relevant mogelijk zijn, en hiermee aansluiten bij het werk van andere planbureaus, kennisinstellingen binnen en buiten de academische wereld en adviesorganen. Waar nuttig en nodig werken we met deze partijen samen.

Wetenschappelijke kwaliteit is een belangrijk uitgangspunt voor het functioneren van een planbureau, dus ook van het SCP. Ons beleid op het gebied van kwaliteitsbewaking vormt de basis van de kwaliteit en integriteit van ons onderzoek. We werken volgens de Nederlandse gedragscode voor wetenschappelijke integriteit. We doen zowel kwalitatief als kwantitatief onderzoek en gebruiken onderzoeksmethoden die helpen om maatschappelijke vraagstukken te verkennen, te verdiepen en te verklaren. De Begeleidingscommissie van het SCP speelt eveneens een belangrijke rol bij het bewaken van de wetenschappelijke (en maatschappelijke) kwaliteit van ons werk. We zijn transparant over onze onderzoeksmethoden en -resultaten en plaatsen deze samen met onze publicaties op www.scp.nl. We streven naar open data en toegankelijkheid van onze onderzoeksgegevens.

Over dit jaarplan

Het [Meerjarenplan 2021-2025](#) vormt de basis van het Jaarplan 2023. We hebben dit jaarplan in 2022 verder uitgewerkt in samenspraak met onze stakeholders. Daarvoor hebben we gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van ministeries, parlement, gemeenten, provincies, maatschappelijke organisaties, media, bedrijven en andere maatschappelijke partijen. Ook hebben we de uitkomsten meegenomen van de [visitatie van het SCP](#) over de periode 2016-2020, net als het perspectief van burgers. Daarvoor hebben we, op basis van de onderzoeken die we onder burgers uitvoeren en hebben uitgevoerd, gekeken welke onderwerpen vanuit hun perspectief relevant zijn om de komende periode te onderzoeken. Conform de Aanwijzingen voor de Planbureaus is dit jaarplan, gehoord de ministerraad, vastgesteld door de directeur van het SCP.

Maatschappelijke vraagstukken staan centraal

De onderzoeksagenda van het SCP is sterk gericht op domein overstijgende, maatschappelijke vraagstukken die zijn uitgewerkt vanuit het perspectief van burgers. Daarmee bieden we relevante kennis over de kwaliteit van de samenleving. De in dit jaarplan beschreven onderzoeksprogramma's vormen samen onze integrale onderzoeksagenda voor de komende periode. Belangrijke maatschappelijke thema's, zoals duurzaamheid, migratie, digitalisering, de maatschappelijke effecten van corona, gezondheidszorg, wonen en emancipatie, maken onderdeel uit van deze onderzoeksagenda. Het gebruik van al bestaande kennis over deze thema's is onderdeel van de uitgewerkte onderzoeksprogrammering. Daarnaast verrijken we de bestaande kennis op bovenstaande thema's. Dat doen we door deze in het bredere perspectief te plaatsen van de meerjarige vraagstukken die we de komende jaren onderzoeken.

De programma's van het SCP zijn in belangrijke mate verantwoordelijk voor het ontwikkelen en delen van de kennis die voortvloeit uit deze onderzoeksagenda. Onze drie afdelingen (Methodologie, Communicatie en Bedrijfsvoering) hebben hierbij ieder een belangrijke adviserende en ondersteunende functie om onze beleidsmatige, maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie te versterken.

Inspelen op de actualiteit

De maatschappelijke ontwikkelingen van de afgelopen jaren hebben laten zien dat het voor een planbureau essentieel is om in te kunnen spelen op de actualiteit. Daarbij werken we waar nodig samen met het Centraal Planbureau (CPB) en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), en met andere relevante organisaties, zoals het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Op die manier kunnen we ook de interdepartementale kennisbehoefte van departementen voeden. Daarom hebben we in dit jaarplan ruimte ingebouwd voor het oppakken van actualiteiten, nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen en verzoeken van relevante stakeholders, zoals het parlement en de departementen. Ook houden we ruimte om in te kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen op het gebied van corona en de oorlog in Oekraïne en daarmee beleidsmakers van kennis en handelingsperspectieven op deze onderwerpen te kunnen voorzien. Daarnaast houden we ruimte om het jaarplan aan te passen op basis van de uitkomsten van de tussentijdse evaluatie van het meerjarenplan, die in het tweede kwartaal van 2023 afgerond moet zijn.

Focus op kennisdeling en impact

Onderdeel van dit jaarplan is dat het SCP meer investeert in kennisdeling, impact en verbinding maken met beleid. Dat doet het SCP door in te spelen op de actualiteiten met domeinoverstijgende kennis afkomstig uit zijn eigen (empirische) onderzoek en door in toenemende mate bij te dragen aan beleid dat in het hier en nu wordt ontwikkeld. Concreet betekent dat dat het SCP in 2023 nauw betrokken is bij actuele beleidsdossiers en thema's en zijn domeinoverstijgende kennis bruikbaar maakt zodat het een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van beleid. Bijvoorbeeld in zijn blijvende betrokkenheid in bijvoorbeeld (de ambtelijke voorportalen) van de onderraden en andere ambtelijke gremia. In 2023 gaat het SCP ook door met het leveren van een kennisbijdrage aan de Interdepartementale Beleidsonderzoeken (IBO's) en zoekt het aansluiting bij andere beleidsinitiatieven waar zijn kennis van toegevoegde waarde is. Tevens voert het SCP in 2023 een tussentijdse evaluatie uit van de uitvoering van het Coalitieakkoord vanuit het perspectief van burgers.

Daarnaast richt het SCP zich in 2023 ook op belangrijke momenten in de begrotingscyclus, zoals rond de Voorjaarsnota en Miljoenennota. Dat doet het SCP met respectievelijk de Sociaal Culturele Ontwikkelingen (SCO) en Sociaal Culturele Verkenningen (SCV). En door in samenwerking met het CPB en PBL op gebied van brede welvaart uit te werken op welke wijze de planbureaus het beste kunnen adviseren op verschillende actuele beleidsdossiers over ontwikkelingen en de verschillende aspecten van brede welvaart in de begrotingscyclus (zie ook Brede Welvaart op pagina 12). Ook begint het SCP in 2023 met het opbouwen van een kennisdossier voor de nieuwe nationale verkiezingen, gepland in 2025, in samenwerking met het CPB en PBL.

In 2023 blijft het SCP tevens maatschappelijke vraagstukken agenderen voor nu en voor de toekomst. Door trends en ontwikkelingen die relevant zijn voor beleidsmakers te signaleren en te duiden, door bestaande kennis waar nodig opnieuw onder de aandacht van beleidsmakers en politiek te brengen en kennisproducten te ontwikkelen die aansluiten bij de (kennis)behoefte van onze stakeholders.

Wetenschappelijke kwaliteit

De wetenschappelijke kwaliteit van het SCP is essentieel voor ons functioneren als planbureau. In 2023 en daarna blijven we daarom de kwaliteit van ons onderzoek onderhouden en versterken. We doen dat bijvoorbeeld op het gebied van wetenschappelijke integriteit, kwaliteitsbeleid, datamanagement, en door middel van samenwerking met universiteiten in het kader van de programma's Representatie en vertrouwen, Beleidsvisies, burgervisies en gedragingen, en Schaarste, welvaart en welbevinden. Ten behoeve van de methodologische vernieuwing van het onderzoek van het SCP versterken we in 2023 onder andere onze basisdata-infrastructuur. Daaronder vallen alle verschillende meerjarige data-infrastructuren (en mogelijke koppelingen daartussen) die we nodig hebben om te kunnen voldoen aan onze minimale structurele informatiebehoefte. Het SCP blijft in 2023 ook inzetten op het verbreden van zijn kennis door kwalitatief en kwantitatief onderzoek met elkaar te verbinden in zijn onderzoeksagenda. Met behulp van mixed methods-onderzoek wil het SCP in 2023 zijn wetenschappelijke kwaliteit versterken, en het werk dat afgelopen jaren is ingezet een verdere impuls geven.

Bijzonderheden 2023/2024

SCP vijftig jaar

Op 30 maart 2023 is het vijftig jaar geleden dat het SCP is opgericht. In 2023 zijn we daarom het hele jaar extra zichtbaar met kennisactiviteiten, met doel het perspectief van burgers op gebied van een aantal belangrijke maatschappelijke opgaven voor het voetlicht te brengen. Dat doen we onder andere op basis van ons Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB), de Sociaal Culturele Verkenningen (SCV; zie pagina 20) en ander onderzoek van het SCP naar het perspectief van burgers en andere adviesorganen en kennisinstellingen. Als onderdeel hiervan gaan we ook in gesprek met beleidsmakers, burgers, het bedrijfsleven en het maatschappelijke middenveld.

Brede welvaart

De drie planbureaus hebben eind juni 2022 de eerste voortgangsrapportage gepubliceerd van het gezamenlijke brede welvaart-project. In een gezamenlijk programma werken de planbureaus hier de komende periode aan verder. De volgende stap in dit proces is dat het SCP met de twee andere planbureaus uitwerkt op welke wijze zij samen het best kunnen adviseren op verschillende actuele beleidsdossiers over ontwikkelingen en de verschillende aspecten van brede welvaart. In 2023 starten we gezamenlijk aan de energietransitie in de gebouwde omgeving. Daarnaast start het SCP met het onderzoeken van onder andere mogelijkheden voor kwantitatieve en kwalitatieve toekomstverkenningen op het terrein van welzijn, met specifieke aandacht voor het thema subjectief welzijn.

Daarnaast streeft het SCP ernaar om in 2023 het sociaal-culturele perspectief een centrale plek te geven in de begrotingscyclus. Dat doet het SCP door op dezelfde momenten als het CPB en PBL aanvullende kennis op de economische en leefomgevingsinzichten te bieden met behulp van twee publicaties (SCO en SCV; zie pagina 20). Daarmee sluit het SCP ook aan bij het advies van de Studiegroep Begrotingsruimte en voldoet het SCP aan de wens van stakeholders om beter zicht te krijgen op brede welvaart in de begrotingscyclus.

Veiligheid

Naar aanleiding van de [Rapportage omtrent nut en noodzaak van een Planbureau voor de Veiligheid](#) van ABDTOPConsult en de oorlog in Oekraïne onderzoekt het SCP in 2023 op welke manier het thema veiligheid geïntegreerd kan worden in de meerjarenprogrammering van het SCP. Daarover gaat het SCP in 2023 ook in gesprek met relevante stakeholders.

Digitalisering

Digitaliseringsprocessen veranderen de context waarin burgers zich begeven in rap tempo. Denk maar aan (digitaal) onderwijs, de alomtegenwoordige sociale media en beleid waarvan de uitvoering (deels) vorm krijgt door het gebruik van algoritmen. In 2022 is het SCP gestart met het integreren van digitalisering in de meerjarige onderzoeksagenda. In een aantal projecten gaan we hier in 2023 uitvoeriger op in, zoals in het onderzoek naar betwiste informatie in het coronadebat (voorjaar 2023, zie het project 'Betwiste informatie in het coronadebat' bij het programma Nederland internationaal). Voor de jaarplannen 2024-2025 en de periode daarna blijven we in 2023 aan de verdere integratie van digitalisering werken in de huidige en nieuwe meerjarenprogrammering vanaf 2025.

Tweede Kamerverkiezingen 2025

In maart 2025 gaat Nederland naar de stembus voor de Tweede Kamer. Op basis van de verkiezingsuitslagen wordt er een nieuw kabinet gevormd, dat voor grote en belangrijke vraagstukken zal komen te staan. Denk daarbij aan vraagstukken op het gebied van arbeid, wonen, onderwijs, klimaat, economische ontwikkeling, de financiële sector, welzijn en sociale cohesie, internationale verhoudingen, en de relatie tussen burgers en overheid. Daarom werken de planbureaus in 2023 gezamenlijk aan het ontwikkelen en bundelen van kennis die relevant is voor het regeringsbeleid in de komende jaren.

Programma's

Programma Beleidsvisies, burgervisies en gedragingen

Inleiding

De laatste jaren wordt hevig gediscussieerd over de rollen, verantwoordelijkheden en bijbehorende gedragingen van burgers en overheden. Zo zwengelt de toeslagenaffaire een discussie aan over hoe de overheid naar burgers kijkt en met hen omgaat, laat de coronapandemie zien hoe lastig het voor de overheid is om op gedrag te sturen en agenderen klimaatveranderingen en stijgende zorgkosten vragen rondom de verdeling van verantwoordelijkheden tussen overheid, burger, private sector en maatschappelijk middenveld om deze opgaven hanteerbaar te houden.

Deze discussies gaan verder dan de specifieke beleidsdossiers. Ze roepen bijvoorbeeld vragen op over veranderende opvattingen en verwachtingen over verantwoordelijkheidsverdelingen tussen verschillende actoren en de verschillende manieren waarop beleidsmakers naar burgers kijken. Ook laten deze discussies zien dat bruikbare inzichten in menselijk gedrag nog onvoldoende benut worden om de opgave te realiseren om de kwaliteit van de samenleving te vergroten. In het programma Burgervisies, beleidsvisies en gedragingen staan bovengenoemde thema's centraal – in het bijzonder toegespitst op de opgaven duurzaamheid, leven lang ontwikkelen, gezond leven, zorgen voor dierbaren, innovatie en ondernemerschap, en bestaanszekerheid.

Richtinggevende vragen in het onderzoek binnen dit programma staan beschreven in het [Meerjarenplan 2021-2025](#).

Activiteiten van het programma

Activiteiten 2023-2024

We onderzoeken de richtinggevende vragen rond het programma aan de hand van de thema's die hierna in de bijbehorende projecten worden beschreven.

Project Verschuivende verantwoordelijkheden

In dit project staan de beleids- en burgervisies centraal op de verantwoordelijkheidsverdeling tussen overheid, burger, markt en maatschappelijk middenveld. We brengen deze visies in kaart en onderzoeken of eventuele veranderingen in de afgelopen tien jaar te herleiden zijn tot maatschappelijke veranderingen als economische omstandigheden. We richten ons zowel op een brede inventarisatie van verschuivingen op verschillende maatschappelijke terreinen als op een verdieping op twee specifieke beleidsdossiers die raken aan grote maatschappelijke opgaven: leven lang ontwikkelen en duurzaamheid.

Project Mensbeelden bij beleid

Dit project verdiept en verbreedt de huidige discussie over de mensbeelden achter beleid. Op basis van literatuuronderzoek, beleidsanalyses en vignetonderzoek onder burgers en beleidsmakers, gaan we na hoe beleidsmakers naar burgers kijken, hoe burgers dit ervaren en hoe dit doorwerkt in de (gepercipieerde) kwaliteit van beleid. We kijken naar verschillende inhoudelijke dossiers, waaronder de coronavaccinatiestrategie en leven lang ontwikkelen. We bouwen voort op de huidige discussie over calculerende burgers met een beperkt doenvermogen door naar verschillen tussen beleidsdossiers te kijken en door te onderzoeken hoe beleidsmakers over de bredere drijfveren, kansen en vaardigheden van burgers denken. Daarnaast gaan we samen met beleidsmakers na hoe

en wanneer mensbeelden een rol spelen bij beleidskeuzes, en welke persoonlijke, sociale en contextuele factoren daarop van invloed kunnen zijn.

Project Synthese: Legitimiteit en vertrouwen in relatie tot burger- en beleidsvisies

We stellen een essay op dat behulpzaam is bij het ontwikkelen van het narratief van ons programma en invulling geeft aan het perspectief dat we hierin hanteren. Daarnaast kunnen we de opgebouwde kennis inzichtelijk maken voor het programma. De basis voor het essay wordt gevormd door de inzichten samen te brengen van de twee grote projecten die in 2021 zijn gestart: Mensbeelden en Verschuivende verantwoordelijkheden. Beide projecten leveren inzichten op in verschillen en overeenkomsten tussen visies van burgers en beleid.

Project Gedrag: Paradigma versus werkelijkheid

De kern van dit onderzoeksproject is om na te gaan in hoeverre bestaande beleidsparadigma's over gedrag van burgers aansluiten bij de leefwereld van burgers enerzijds en werkelijk gedrag anderzijds. De afgelopen tien jaar is er steeds meer aandacht gekomen voor de rol van gedrag in beleid. Dit is ook nodig, omdat er door de verschuiving van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving steeds meer van burgers wordt verwacht. Ook hangt het succes van veel grote opgaven waar de maatschappij voor staat, zoals verduurzaming of de hoge zorgkosten, voor een groot deel af van de inzet van burgers. Deze veranderende rol van burgers vraagt om veranderingen in de manier waarop beleidsmakers naar burgers kijken: in termen van hoe zij zijn en hoe zij zich gedragen. Hoewel er vanuit de economie en (sociale) psychologie veel gedragskennis aanwezig is om beleid effectiever en meer legitiem te maken, lijkt de praktijk weerbarstig: er klinkt nog steeds het geluid dat beleid te veel stoelt op de aanname dat burgers rationeel en calculerend zijn.

Globale doorkijk activiteiten 2024-2025

In het eerste kwartaal van 2024 ronden we het Mensbeeldenproject af. Het project over gedrag zal heel 2024 doorlopen. De laatste twee jaren van het programma worden gebruikt om een toekomststudie op te zetten die onze richtinggevende vraag over de toekomst kan beantwoorden. We willen hierbij burgers en beleidsmakers betrekken.

Programma Schaarste, welvaart en welbevinden

Inleiding

In het programma Schaarste, welvaart en welbevinden staan maatschappelijke ontwikkelingen de bijbehorende voorwaarden vanuit een integraal perspectief centraal. Vooruitgang omvat vanuit dit perspectief meer dan alleen economische groei of de koopkrachtontwikkeling. Aspecten zoals gezondheid, vertrouwen, formeel en informeel werk, sociale contacten, veiligheid, en recreatiemogelijkheden spelen hierbij ook een belangrijke rol.

Hiermee haakt het programma aan bij de actuele discussie rondom brede welvaart. Het SCP vult brede welvaart in vanuit het beschouwende kader van ons meerjarenprogramma: kwaliteit van de samenleving. Dit kader heeft nauwe raakvlakken met brede welvaart. Het gaat in beide gevallen om het niveau en de verdeling van de materiële en immateriële aspecten van kwaliteit van leven (welvaart en welbevinden), en er is in beide gevallen aandacht voor toekomstige generaties en mensen elders.

Bij schaarste gaat het om tekorten die mensen hebben of ervaren op bijvoorbeeld de arbeidsmarkt, de woningmarkt en bij hun bezittingen. Bij het verdelingsvraagstuk besteden we niet alleen aandacht aan de rol van technologie, de duurzaamheidstransitie en de effecten van decoronacrisis, maar nadrukkelijk ook aan armoede.

Vanaf 2023 ontsluiten we op twee belangrijke momenten in de begrotingscyclus kennis over de kwaliteit van de samenleving en, als onderdeel daarvan, over de kwaliteit van leven. Dat doen we in twee publicaties: de Sociaal Culturele Ontwikkelingen en de Sociaal Culturele Verkenningen. Hiermee sluiten we aan bij soortgelijke publicaties van het Centraal Planbureau en het Planbureau voor de Leefomgeving, om zo bij te dragen aan de verankering van brede welvaart in de begrotingscyclus. Daarnaast blijft het SCP samenwerken met de andere planbureaus om de effecten van (toekomstig) beleid vanuit het bredewelvaartsperspectief gezamenlijk te beschouwen, te doordenken en waar mogelijk door te rekenen.

Richtinggevende vragen in het onderzoek binnen dit programma staan beschreven in het [Meerjarenplan 2021-2025](#).

Activiteiten van het programma

Activiteiten 2023-2024

We onderzoeken de richtinggevende vragen rond dit programma aan de hand van de thema's die hierna in de bijbehorende projecten worden beschreven.

[Project Institutionele alternatieven voor het borgen van een minimum aan welvaart en welbevinden](#)

In de volle breedte kijken naar minimumstandaarden van welvaart en welbevinden: dat is het doel van dit onderzoeksproject. Een van de meest actuele maatschappelijke vraagstukken is de verdeling van welvaart en welbevinden van burgers en de mate waarin bepaalde minimumstandaarden gerealiseerd kunnen worden. Er zijn zorgen over aanhoudende sociale ongelijkheid, maatschappelijke scheidslijnen en de opstapeling van tekorten bij bepaalde groepen.

De maatschappelijke opgave die in dit project centraal staat, is: Hoe zien alternatieve instituties van de verzorgingsstaat er in de toekomst uit met het oog op de borging van minimumstandaarden voor welvaart en welbevinden in de Nederlandse samenleving? Het gaat bij minimumstandaarden bijvoorbeeld om de armoedegrens, het minimaal vereiste kwalificatieniveau in het onderwijs of een acceptabele gezondheidstoestand. Tegelijk gaat het ook om de woonkwaliteit, de minimaal benodigde hoeveelheid informatiekapitaal, de minimale zorg die iemand nodig heeft, een minimumvorm van zelfredzaamheid en een minimumaantal sociale contacten.

Deze studie doet met behulp van vier deelprojecten een diepte-investering in het begrijpen en toepassen van minimumstandaarden onder burgers en onderzoekt de rechtvaardigheid en verdeling ervan. Dit leidt tot alternatieve vormen van beleid om beleidsmakers handelingsperspectieven te geven voor het borgen van de kwaliteit van de samenleving.

Project Gezamenlijke armoededefinitie en input voor de commissie bestaansminimum: CBS-Nibud-SCP

Dit project bestaat uit twee gerelateerde deelprojecten: de advisering van de Commissie bestaansminimum door het Nibud en het SCP, en de ontwikkeling van een gezamenlijke armoededefinitie door het CBS, het Nibud en het SCP.

Het kabinet stelt op verzoek van de Tweede Kamer (motie Omtzigt c.s.) een Commissie bestaansminimum in.¹ Deze commissie heeft de opdracht om onderzoek te doen naar en een rapport op te leveren over

- 1 wat een aantal huishoudtypen nodig heeft om rond te komen;
- 2 de systematiek van het sociale minimum en mogelijke scenario's voor een betere aansluiting van deze systematiek op wat een aantal huishoudtypen nodig heeft om rond te komen.

Het Nibud en SCP willen de commissie graag gevraagd (of ongevraagd) adviseren. Daarnaast zijn het CBS en SCP in gesprek over de mogelijkheid om tot een gezamenlijke definitie van armoede te komen. Het voorstel is nu om de krachten te bundelen met het Nibud en te komen tot een gezamenlijke armoedegrens en -methode van CBS, Nibud en SCP. Het doel is om één primaire set van cijfers voor beleid te maken en daarmee in de toekomst de Tweede Kamer, het kabinet en andere stakeholders te informeren over de armoede in Nederland en de hoogte van de armoedegrens.

Jaarlijkse rapportage en evaluatie wettelijke reductiedoelstelling kinderarmoede

Ruim 8 procent van de kinderen in Nederland leefde in 2017 in armoede. De hoge armoede onder kinderen is deels terug te voeren op het Nederlandse socialezekerheidsbeleid, inclusief de bijstand. Waar het Nederlandse stelsel in internationaal opzicht een middenmoter is als het gaat om het voorkomen van armoede onder de (potentiële) beroepsbevolking, scoort het nagenoeg het slechtst als het gaat om kinderen.²

¹ TK (2021/2022). *Het niet-indexeren van het basiskinderbijslagbedrag en het extra bedrag van de kinderbijslag in de Algemene Kinderbijslagwet over de jaren 2022, 2023 en deels over 2024*. Motie van het lid Omtzigt c.s. over een commissie instellen die de normen voor het bestaansminimum vastlegt van 13 oktober 2021. Tweede Kamer, vergaderjaar 2021/2022, 35845, nr. 17.

² Caminada, K., J. Wang, K. Goudswaard en C. Wang (2019). *Relative Income Poverty Rates and Poverty Alleviation via Tax/benefit Systems in 49 LIS-Countries, 1967-2016*. Luxembourg: LIS Cross-National Data Center in Luxembourg.

Project Verankering van brede welvaart in de begrotings- en verantwoordingscyclus

Dit is een gezamenlijk project van de drie planbureaus en heeft als doel bij te dragen aan de verankering van brede welvaart in de begrotings- en verantwoordingscyclus. Dat wordt gedaan door de toekomstige effecten van (voorgenomen) beleidsmaatregelen kwantitatief en/of kwalitatief te analyseren vanuit de notie van brede welvaart. In dit project wordt een groeimodel gehanteerd waarbij toekomstgerichte analyses een steeds grotere rol gaan spelen. De focus van het SCP ligt hierbij op de sociaal-culturele dimensie van brede welvaart.

Verkenning van toekomstverkenningen vanuit een integraal perspectief

Een van de doelen van het programma is toekomstverkenningen uit te voeren vanuit een integraal perspectief, om zo het brede welvaartsdebat te voeden en beleidsmakers handelingsperspectieven te geven voor toekomstig beleid. Hierbij willen we kwantitatieve en kwalitatieve verkenningen combineren, geïnspireerd door bestaande methoden zoals scenariostudies en maatschappelijke kosten-batenanalyses (MKBA's). Dit project heeft tot doel de methodologische gereedschapskist voor deze verkenningen stap voor stap te vullen. De opgedane kennis van en ervaring met toekomstgerichte methoden is in het bijzonder relevant voor het project Sociaal Culturele Ontwikkelingen (SCO)/Sociaal Culturele Verkenning (SCV), waarin integrale toekomstverkenningen een belangrijke rol zullen vervullen.

Jaarlijkse Sociaal Culturele Ontwikkelingen (SCO)/Sociaal Culturele Verkenningen (SCV)

De SCO en SCV hebben als doel het sociaal-culturele perspectief een centrale plek te geven in de begrotingscyclus door onze kennis op twee cruciale momenten in de begrotingscyclus (Voorjaarsnota, Prinsjesdag) te ontsluiten en handreikingen te doen aan onze stakeholders.

Door onze sociaal-culturele inzichten op dezelfde momenten te delen als de economische (CPB) en leefomgevingsinzichten (PBL), sluiten we aan bij het advies van de Studiegroep begrotingsruimte en voldoen we aan de wens van stakeholders om zicht te krijgen op brede welvaart. De twee publicaties zullen jaarlijks verschijnen.

Globale doorkijk activiteiten 2024-2025

Een groot deel van de activiteiten die in 2023 worden uitgevoerd, zijn doorlopende projecten en zullen dan ook voortgezet worden in de periode 2024-2025. Dit geldt voor het gezamenlijke project van de planbureaus, de Sociaal Culturele Ontwikkelingen en de Sociaal Culturele Verkenningen en de verdere ontwikkeling en uitvoering van toekomstverkenningen waarbij steeds meer de verbinding met de SCO/SCV en de andere programma's zal worden gezocht. Ook de studie naar perspectieven op (een rechtvaardige verdeling van) welzijn en een verkenning van institutionele scenario's worden in 2024-2025 voortgezet, net als de activiteiten rondom de reductie van kinderarmoede. Daarnaast houden we ruimte vrij om flexibel te kunnen inspelen op belangrijke politieke, beleidsmatige en maatschappelijke ontwikkelingen.

De verwachting is dat de activiteiten tijdens de verdere ontwikkeling van het programma nog meer verknoopt worden met de activiteiten van de andere programma's binnen het SCP. Het continue gesprek met onze stakeholders en daarmee het inzicht in de kennisbehoeften geven mede richting aan de invulling van de activiteiten van het programma in de periode 2024-2025.

Programma De diverse bevolking van Nederland: samenleven nu en in de toekomst

Inleiding

De samenstelling van de bevolking van Nederland is de afgelopen decennia aanzienlijk veranderd en die ontwikkeling gaat door. Dit stelt de samenleving voor een aantal uitdagingen. Variëteit maakt samenleven soms interessanter, soms prettiger en soms ingewikkelder.

Hoe geven we vorm aan samenleven in verscheidenheid? Wat vraagt dit van de overheid en van de inrichting van instituties? En wat vraagt dit van (groepen) burgers met betrekking tot de onderlinge betrokkenheid en sociale samenhang, maar ook als het gaat om vertrouwen in en solidariteit met mensen van buiten de eigen groep of nationaliteit? Deze maatschappelijke opgaven staan centraal in het programma De diverse bevolking van Nederland: samenleven nu en in de toekomst. Het begrip diversiteit of verscheidenheid wordt in dit programma niet eendimensionaal bedoeld, zoals diversiteit in termen van migratieachtergrond, maar multidimensionaal. Het gaat om intersectionaliteit.

Richtinggevende vragen in het onderzoek binnen dit programma staan beschreven in het [Meerjarenplan 2021-2025](#).

Activiteiten van het programma

Activiteiten 2023-2024

We onderzoeken de richtinggevende vragen rond dit programma aan de hand de thema's die hierna in de bijbehorende projecten worden beschreven.

Project Samenleven en veranderende bevolking

We willen met toekomstverkenningen en scenariostudies inzicht bieden in de consequenties die demografische en andere relevante ontwikkelingen hebben voor de sociale cohesie in 2050. Daarbij houden we rekening met ontwikkelingen in de drijvende krachten van de samenleving, zoals demografische ontwikkelingen (waaronder migratie), globalisering en digitalisering. De ontwikkelingen op het gebied van globalisering en digitalisering en het effect daarvan op sociale cohesie worden in 2023 eerst kwalitatief onderzocht. Speciale aandacht gaat verder uit naar de vraag hoe ontwikkelingen van invloed zijn op de interactie, en daarmee verbinding, tussen mensen. Als groepen binnen de samenleving steeds meer hun eigen online platformen, hun eigen besturingssystemen en hun eigen clouddiensten gaan gebruiken, zou dit kunnen leiden tot zogenoemde sociale bubbels.³ Er wordt nagegaan hoe in het licht van een veranderende bevolkingssamenstelling voorkomen kan worden dat bevolkingsgroepen al te zeer versplinterd of gescheiden van elkaar leven.

Project Gescheidenheid en overbrugging en de betekenis van instituties voor het samenleven

Uitsluiting en ongelijke behandeling komen nog altijd veel voor en hebben grote negatieve gevolgen, zowel voor individuen als voor de [samenleving](#). Het kabinet geeft in zijn Regeerakkoord aan

³ FreedomLab (2021). *Toekomstverkenning Digitalisering 2030*. Amsterdam: FreedomLab.

uitsluiting en ongelijke behandeling tegen te willen gaan. Dit onderzoek haakt onder andere aan bij deze doelstelling. We bekijken ervaringen van uitsluiting en inclusie in relatie tot patronen van gescheidenheid op het werk, in het onderwijs, in de woonomgeving en in de samenleving als geheel. Het gescheiden leven van bevolkingsgroepen kan gezien worden als bron én als gevolg van uitsluitende mechanismen. Toch hoeft niet elke vorm van gescheidenheid met uitsluiting gepaard te gaan. Vooral wanneer gescheidenheid samengaat met ervaren van uitsluiting zullen nadelige gevolgen het grootst zijn. Te denken valt aan kansarmoede, (kleine) criminaliteit, radicalisering of gevoeligheid voor onbetrouwbare nieuwsbronnen.

[Project Solidariteit, zowel generiek als in relatie tot het beleidsdossier wonen](#)

Dit project geeft een beeld van het draagvlak voor beleidsvorming en herverdeling van schaarste op het gebied van wonen. Ook biedt het inzichten die kunnen helpen beleid aan te laten sluiten bij wat burgers bezighoudt. Daarnaast willen we inzichtelijk maken welke beleidsdilemma's spelen bij toekomstig beleid op het terrein van wonen en wat de gedragsintenties zijn van burgers bij deze dilemma's.

[Project Maatschappelijke opdracht van het onderwijs in Nederland](#)

In welke mate draagt het huidige onderwijs bij aan de maatschappelijke doelen van talentontwikkeling, kansengelijkheid, sociale cohesie en het samenleven in verscheidenheid? Dit alles bezien vanuit de grote sociale uitdagingen waar de samenleving voor staat, waaronder het bevorderen van sociale samenhang, het overbruggen van sociale scheidslijnen en het tegengaan van segregatie en polarisatie. Welke knelpunten doen zich voor in het bestel en welke andere contextfactoren spelen daarbij een rol? Wat is nodig voor kwaliteitsverbetering van het onderwijs en het beter kunnen beantwoorden aan de bredere maatschappelijke doelstellingen die het onderwijs beoogt? Het onderzoek moet resulteren in een weging van het huidige stelsel. De bedoeling is dat deze activiteit handelingsperspectieven oplevert voor de toekomstige inrichting van het onderwijs.

[Globale doorkijk activiteiten 2024-2025](#)

Voortbouwend op de inzichten uit de toekomstverkenningen die ontwikkeld zijn in de eerste fase van het project, starten we met de Toekomstverkenning Sociale Zekerheid 2050 over de houdbaarheid van de verzorgingsstaat, gegeven ontwikkelingen als migratie, vergrijzing, digitalisering, globalisering, flexibilisering. Daarnaast gebruiken we de SCP-publicatie [Voorzieningen verdeeld](#) om inzicht te krijgen in de financiële houdbaarheid van de formele solidariteit in 2050. Dit doen we door de studie te actualiseren en een verband te leggen tussen huishoudkenmerken en profijt dan wel nadeel. Vervolgens maken we een doorrekening voor de bevolkingssamenstelling in 2050, waarbij we uitgaan van verschillende scenario's. Ook gaan we nieuw onderzoek verrichten naar feitelijke discriminatie, zowel kwalitatief als kwantitatief.

Programma Lokaal: het sociaal domein en de kracht van de lokale verzorgingsstaat

Inleiding

Hoe kunnen de overheid en de samenleving ervoor zorgen dat mensen in een kwetsbare positie binnen het sociaal domein de ondersteuning en kansen krijgen die ze nodig hebben om hun kwaliteit van leven te verbeteren, hun talenten te benutten en echt mee te kunnen doen? Dat is de maatschappelijke opgave die centraal staat in het programma Lokaal: het sociaal domein en de kracht van de lokale verzorgingsstaat. Een aantal maatschappelijke ontwikkelingen, zoals demografische ontwikkelingen, toenemende complexiteit van de samenleving, technologisering en digitalisering en de gevolgen van de coronacrisis en de oorlog in Oekraïne, maakt deze opgave extra urgent.

De centrale overheid heeft zich de afgelopen decennia ontwikkeld van een sterke verzorgingsstaat tot een overheid die zich terugtrekt en meer initiatief en verantwoordelijkheid overlaat aan haar burgers, de *civil society*, de markt en gemeenten. Voor burgers betekent dit dat er een groter beroep op hun zelfredzaamheid wordt gedaan. De lokale overheid is verantwoordelijk gemaakt voor de ondersteuning van burgers. Deze zou beter in staat zijn om samen met die burger, het maatschappelijk middenveld en de markt, en passend bij de lokale situatie, vorm te geven aan een lokale verzorgingsstaat in een sociaal contract.

Met dit programma onderzoeken we hoe de lokale verzorgingsstaat functioneert, waarin zijn kracht (of zwakte) zit, en in hoeverre deze bijdraagt aan de kwaliteit van leven van mensen in kwetsbare posities en aan de kwaliteit van de samenleving. Het gaat daarbij niet alleen over de vraag wie welke voorziening krijgt en of deze past bij de behoeften van burgers, maar ook over hoe dit gebeurt.

Richtinggevende vragen in het onderzoek binnen dit programma staan beschreven in het [Meerjarenplan 2021-2025](#).

Activiteiten van het programma

Activiteiten 2023

We onderzoeken de richtinggevende vragen rond dit programma aan de hand van de thema's die hierna in de bijbehorende projecten worden beschreven.

Project Niet-bereik van ondersteuning in het sociaal domein: oorzaken en gevolgen

Deelproject A Niet-bereik van ondersteuning in gemeenten

Waar lopen gemeenten en lokale organisaties tegenaan wanneer zij alle mensen willen helpen die ondersteuning in het sociaal domein nodig hebben? Hebben zij goed zicht op niet-bereik? Wat zijn overwegingen om bepaalde groepen wel of niet te helpen? Wat doen zij om niet-bereik te voorkomen en verhelpen, en wat zijn overwegingen daarbij? Deze vragen beantwoorden we in dit deelproject aan de hand van kwalitatief onderzoek in enkele gemeenten. Hiervoor houden we interviews met onder meer gemeenteambtenaren, uitvoerende instanties, aanbieders en cliëntenvertegenwoordigers. Ook maken we gebruik van (participerend) observeren (bijvoorbeeld in sociale wijkteams).

Deelproject B Leren van mensen in crisissituaties

Wanneer mensen geen passende ondersteuning krijgen, kan dat leiden tot een verergering van problemen en uiteindelijk tot een crisis waarbij iemand gebruikmaakt van bijvoorbeeld een noodvoorziening of crisisopvang. In dit deelproject zoomen we in op de oorzaken en gevolgen van het niet-gebruik vanuit de belevingswereld van burgers. Dit doen we door *life history*-interviews (narratieve methode) te houden met cliënten of eventueel hun mantelzorgers of een betrokken professional over het traject dat tot een noodsituatie leidde.

Hiermee willen we meer kennis genereren over de mechanismen waardoor burgers geen gebruikmaken van voorzieningen die wel voor hen bedoeld zijn en de gevolgen die dit voor hen heeft. Vanuit het perspectief van de cliënt krijgen we tevens een beeld van de sociaal-culturele context en het handelen van actoren door de tijd heen en op verschillende niveaus: gemeenten, organisaties, individuele professionals en burgers zelf en hun eigen netwerk.

Project Ondersteuning aan mensen met multiproblematiek in de Participatiewet

Deelproject A Ondersteuning aan mensen met multiproblematiek in de Participatiewet

In dit deelproject geven we door middel van kwantitatief onderzoek een beeld van de problematiek waarmee mensen te maken hebben die een bijstandsuitkering ontvangen. Ook willen we inzicht geven in de (brede) ondersteuning die zij ontvangen. Ze kampen vaak met meerdere problemen, zoals een arbeidsbeperking, schulden, Wmo- en huisvestingsproblematiek. Gemeenten zien daardoor soms beperkte mogelijkheden voor toeleiding naar werk, terwijl de Participatiewet zich daar wel primair opricht. We schetsen zowel een landelijk beeld als inzicht in de verschillen tussen gemeenten en (arbeidsmarkt)regio's.

Deelproject B Keuzes in ondersteuning aan bijstandsgerechtigden in een multiproblematische situatie

Door middel van kwalitatief onderzoek brengen we in kaart op welke wijze gemeenten omgaan met de ondersteuning aan bijstandsgerechtigden in een multiproblematische situatie. Zetten zij in op integrale ondersteuning over levensdomeinen heen en, zo ja, wat houdt deze integrale ondersteuning in? Welke aannames en verwachtingen liggen hieraan ten grondslag, en hoe komen gemeenten tot hun keuzes? Daarnaast onderzoeken we waar cliënten behoefte aan hebben en hoe zij de integrale ondersteuning (of het gebrek eraan) ervaren. We selecteren drie gemeenten voor dit onderzoek.

Project Informele hulpbronnen in jeugdbeleid

Er is in beleid veel aandacht voor de vraag hoe informele hulpbronnen het opgroeien en opvoeden van jeugdigen kunnen bevorderen. Dit project richt zich op de inzet van informele hulpbronnen in het jeugdbeleid: sociale netwerken, vrijwilligerswerk, het verenigingsleven en burgerinitiatieven. Het doel is om in kaart te brengen hoe het streven naar activering van deze informele hulpbronnen zich manifesteert in de lokale beleids- en uitvoeringspraktijk. Ook brengen we de perspectieven en ervaringen diverse betrokkenen in beeld, waaronder ouders en jeugdigen zelf. Verder willen we inzichtelijk maken wat we kunnen leren over bevorderende en belemmerende factoren en mechanismen bij de inzet en opbrengsten van deze hulpbronnen.

Project Mensen in kwetsbare situaties

Veel Nederlanders hebben werk en sociale contacten, en participeren aan de samenleving in hun vrije tijd. Dat geldt echter niet voor iedereen. Dit project brengt in kaart hoe het gaat met burgers in een kwetsbare positie, zoals mensen met (gezondheids-)beperkingen, opvoedproblemen, problemen met werk, financiën of redzaamheid. Daarbij wordt hun participatie, redzaamheid en kwaliteit van leven vergeleken met burgers die zich niet in een kwetsbare positie bevinden. Daarnaast gaan we na in hoeverre mensen in kwetsbare posities gebruikmaken van professionele, informele en particuliere ondersteuning, in hoeverre er sprake is van problematisch niet-gebruik en wat de eventuele redenen zijn van dit niet-gebruik. Hierbij wordt steeds ook nagegaan in hoeverre er verschillen optreden tussen mensen met verschillende typen problematiek en achtergrondkenmerken. We laten hiermee zien op welke terreinen gemeenten zich sterker kunnen inzetten voor verschillende groepen.

Project Synthese: Verantwoordelijkheidsverdeling in het sociaal domein

Op basis van de uitkomsten van de genoemde onderzoeken uit 2022 en 2023 starten we in de tweede helft van 2023 met een synthesestudie. Deze gaat over de vraag hoe de huidige verantwoordelijkheidsverdeling functioneert tussen de diverse actoren in het sociaal domein. Ook wordt onderzocht in hoeverre deze verdeling eraan bijdraagt dat mensen in een kwetsbare positie de ondersteuning en kansen krijgen die ze nodig hebben om hun kwaliteit van leven te verbeteren, hun talenten te benutten en echt mee te kunnen doen. Hierbij maken we gebruik van ander SCP-onderzoek.

Globale doorkijk activiteiten 2024-2025

In de periode 2024-2025 gaan we na wat gedecentraliseerde actoren binnen het sociaal domein en bij de inburgering van elkaar kunnen leren, en welke lessen dit oplevert voor de decentralisatie van andere beleidsterreinen. Daarnaast verbreden we ons onderzoek naar het snijvlak tussen het sociale en het fysieke domein (bv. veiligheid, leefbaarheid, wonen). Ook onderzoeken we de ondersteuningsbehoefte van specifieke doelgroepen. Ten slotte onderzoeken we of het mogelijk is te leren van het buitenland en deze bevindingen een plek te geven in dit programma.

Programma Representatie en vertrouwen

Inleiding

In Nederland is de tevredenheid met het functioneren van de democratie groot, zeker in vergelijking met veel andere landen. Het vertrouwen in de politiek is niet structureel lager dan dertig jaar geleden, maar vertoont wel meer fluctuaties. Ook zijn er grote verschillen tussen groepen in de bevolking.

De democratische rechtsstaat is ingericht met een bepaalde openheid om aanpassing aan een steeds veranderend algemeen belang mogelijk te maken. Juist dat aanpassingsvermogen is een onderscheidend kenmerk van een rechtvaardig en legitiem systeem.⁴ Kritiek van burgers op autoriteiten en intensief maatschappelijk debat horen dan ook bij een democratie, die open moet staan voor verandering en daarvoor afhankelijk is van waakzame, kritische, maar constructieve tegenmachten. Problematisch wordt het wanneer twijfel en terughoudendheid (*mistrust*) omslaan in cynisme en achterdocht (*distrust*).⁵ De democratische rechtsstaat verliest legitimiteit (of bestaansrecht) als deze het algemene belang niet meer kan dienen en als groepen niet meer vertegenwoordigd worden door het systeem of dat niet meer zo ervaren, zich er passief van afkeren of het actief ondergraven.

Een aantal geleidelijke ontwikkelingen en actuele gebeurtenissen – zoals de opkomst van de ‘diplomademocratie’⁶ en de kinderopvangtoeslagenaffaire – zorgt voor vragen over representatie en vertrouwen in Nederland. Uit onderzoek weten we dat niet alle burgers evenveel invloed hebben op ons politieke systeem. Dit roept de vraag op of de belangen van burgers in voldoende en gelijke mate worden behartigd, en of hun rechten in voldoende en gelijke mate worden beschermd. En hoeveel vertrouwen wekt de overheid door haar prestaties en optreden naar burgers? Het programma Representatie en vertrouwen wil een bijdrage leveren aan de – urgente – behoefte aan gedegen kennis over feitelijke en ervaren representatie en institutioneel vertrouwen.

Richtinggevende vragen in het onderzoek binnen dit programma staan beschreven in het [Meerjarenplan 2021-2025](#).

Activiteiten van het programma

Activiteiten 2023-2024

We onderzoeken de richtinggevende vragen rond dit programma aan de hand van de thema’s die hierna in de bijbehorende projecten worden beschreven.

Continu Onderzoek Burgerperspectieven

Binnen het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB) monitoren, duiden en verklaren we ontwikkelingen in de publieke opinie in Nederland. Door ‘van buiten naar binnen’ open en breed te meten wat er in Nederland leeft, voedt het COB het gehele SCP-werkprogramma.

⁴ Decreus, T. (2011). Legitimiteit, gemeenschap en rechtvaardigheid. In: *Rechtsfilosofie & Rechtstheorie*, jg. 40, nr. 1, p. 31-47.

⁵ Lenard, P.T. (2008). Trust your compatriots, but count your change: The roles of trust, mistrust and distrust in democracy. In: *Political Studies*, jg. 56, nr. 2, p. 312-332.

⁶ Bovens, M.A.P. en A.C. Wille (2014). *Diplomademocratie: over de spanning tussen meritocratie en democratie*. Amsterdam: Bert Bakker.

Project Representatie en het maatschappelijk middenveld

In dit onderzoeksproject onderzoeken we welke mechanismen ertoe leiden dat maatschappelijke organisaties in meer of mindere mate aanwezig zijn bij politieke onderhandelingen en vervolgens meer of minder invloed kunnen uitoefenen op beleid. We willen duidelijk maken welke processen van in- en uitsluiting plaatsvinden in de contacten tussen overheid en maatschappelijke organisaties. Daarop aansluitend maken we inzichtelijk welke strategieën betrokkenen hanteren om hun belangen en behoeften voor het voetlicht te brengen. Met deze kennis en inzichten ontwikkelen we handelingsperspectieven voor zowel formele en informele maatschappelijke organisaties als overheidsactoren, om zo – indien door deze actoren gewenst – de representativiteit van verschillende actoren binnen het maatschappelijk overleg te vergroten en ongelijkheden in toegang en invloed tegen te gaan.

Project De betekenis van instituties voor vertrouwen en maatschappelijk onbehagen

Er is veel onderzoek verricht naar de hulpbronnen van personen (bv. opleidingsniveau, sociaal kapitaal) en vertrouwen en maatschappelijk onbehagen. In dit onderzoeksproject richten we ons specifiek op de mogelijke rol van ervaringen die mensen met overheidsinstanties hebben. Het kan immers goed zijn dat interacties met de overheid, bijvoorbeeld in het sociaal domein, leiden tot onbehagen en wantrouwen. Zeker als mensen niet krijgen wat ze verwachten, dit niet voldoende is om hun problemen op te lossen, niet als eerlijk of rechtvaardig wordt ervaren en/of er door culturele verschillen misverstanden ontstaan.

Project De gevolgen van laag institutioneel vertrouwen voor gedrag

Binnen het programma willen we niet alleen inzicht bieden in de achtergronden van verschillen in representatie en vertrouwen, maar ook aandacht besteden aan de gevolgen ervan. Wat betekenen een ervaren gebrek aan representatie en een lager institutioneel vertrouwen voor het gedrag? Heeft dit bijvoorbeeld repercussies voor de bereidheid van burgers om wet- en regelgeving na te leven en mee te werken aan beleid? Ook is het denkbaar dat er een relatie bestaat met (politieke) actie, of omgekeerd: dat mensen zich terugtrekken en passief worden. Daarbij zijn we geïnteresseerd in de vraag welke verschillen bestaan tussen groepen.

Globale doorkijk activiteiten 2024-2025

Ook na 2023 geven we verder invulling aan de programma-activiteiten. Voor het thema representatie voorzien we verder empirisch onderzoek naar feitelijke representatie en aanvullend onderzoek naar het burger- en systeemperspectief (bv. taakopvattingen van ambtenaren en de invloedrijke rol van het maatschappelijk middenveld). Daarnaast komen de eerste data beschikbaar over legitimiteit, die vanaf 2023 met de survey Nederland in beeld worden verzameld. Deze data geven meer inzicht in de verwachtingen die mensen hebben van de overheid en de democratische rechtsstaat, de mate waarin hieraan tegemoet wordt gekomen en wat dit betekent voor opvattingen over wenselijk en acceptabel gedrag van burgers. Deze inzichten kunnen aanleiding geven voor kwalitatief vervolgonderzoek onder specifieke aandachtsgroepen die minder gerepresenteerd worden, zich minder gerepresenteerd voelen of minder institutioneel vertrouwen hebben. Daarnaast ligt het voor de hand om te onderzoeken hoe burgers, al dan niet via verschillende media, invloed proberen uit te oefenen (of juist niet) en wat hun beweegredenen daarvoor zijn.

Programma Nederland internationaal

Inleiding

De Nederlandse samenleving is steeds meer internationaal georiënteerd. Dit proces is al decennia gaande, maar lijkt te versnellen onder invloed van toenemende technologische en digitale mogelijkheden. Die internationale verwevenheid gaat niet alleen over contacten tussen mensen of bedrijven. Ook nationale instituties en overheden werken inmiddels nauw samen, in het bijzonder binnen de Europese Unie (EU). Vandaag de dag is meer dan de helft van de nieuwe wetten in Nederland het gevolg van Europees beleid. Daarbij gaat het niet alleen over de euro of migratie, maar bijvoorbeeld ook over arbeid, milieu, criminaliteitsbestrijding, marktwerking, vervoer, zorg en onderwijs. De wetten die op Europees niveau worden ingevoerd, hebben gevolgen voor Nederland en zijn burgers. Kortom: onze nationale maatschappelijke opgaven staan niet los van hun internationale context.

Tegelijkertijd zien we dat onze banden met de buitenwereld en de internationale verhoudingen de afgelopen jaren onder druk zijn komen te staan. Burgers, maar ook politieke partijen, stellen de internationalisering ter discussie. Die druk wordt deels veroorzaakt door toenemende afhankelijkheden, zoals ook bleek tijdens de huidige coronapandemie. De vraag is of de Europese en wereldwijde instituten in staat zijn daar effectief mee om te gaan. Sommige burgers twifelen of deelname aan internationale netwerken wel in het belang van het eigen land is. Dit leidt tot vraagstukken rond internationale solidariteit. Binnen het programma Nederland internationaal staan twee thema's centraal. Ten eerste onderzoeken we de consequenties van de internationale verwevenheid van mensen, bedrijven en instituties voor het dagelijks leven vanuit het perspectief van burgers. Ten tweede bestuderen we burgerpercepties en voorkeuren ten aanzien van (inter)nationale solidariteit en de toekomstige inrichting van de EU.

Richtinggevende vragen in het onderzoek binnen dit programma staan beschreven in het [Meerjarenplan 2021-2025](#).

Activiteiten van het programma

Activiteiten 2023-2024

We onderzoeken de richtinggevende vragen rond dit programma aan de hand van de thema's die hierna in de bijbehorende projecten worden beschreven.

Nederlands burgerperspectief op de Europese Unie

In aanloop naar de Europese verkiezingen van 2023 en in aanvulling op [eerder onderzoek](#) op dit terrein onderzoeken we in het tweede kwartaal van 2023 burgervisies over globalisering en de EU. Dit gebeurt binnen het SCP-brede project Burgerperspectieven op basis van focusgroepen en data uit de SCP-survey Nederland in beeld.

Kennisdossier solidariteit

In het overkoepelende kennisdossier solidariteit willen we kennis verzamelen, creëren en uitdragen over het burgerperspectief op solidariteit. Dat doen we binnen diverse actuele beleidsthema's ter beantwoording van de vraag: Hoe kan solidariteit gewaarborgd worden, tussen burgers onderling en in de instituties in de samenleving?

We starten met de publicatie van een gezamenlijke kennissynthese, waarbij we ons richten op het in kaart brengen van bestaande inzichten over solidariteit en de samenhang met identiteit, (groeps)belangen en in- en uitsluiting. We willen een beknopt algemeen beeld schetsen van deze concepten en hun relaties. Daarnaast richten we ons op de bestaande literatuur over drie actuele beleidsdossiers. Deze beleidsdossiers zijn ook de basis van de drie overige projecten die worden uitgevoerd voor dit dossier. Twee van deze beleidsdossiers (solidariteitsvragen rondom corona en solidariteitsvragen rondom identiteiten solidariteit) worden opgepakt binnen het programma Nederland Internationaal.

Een derde dossier (solidariteit rondom wonen) valt binnen het programma De diverse bevolking van Nederland.

Project Solidariteitsvragen rondom corona

Met dit project bieden we vanuit nationale en Europese beleidsresponsen inzicht in het beroep dat gedaan is op de (internationale) solidariteit van burgers in Nederland met anderen tijdens de coronacrisis. We doen dit aan de hand van een literatuurverkenning naar vormen van solidariteit en onderliggende motieven binnen de nationale, Europese en internationale context. Vanuit het institutionele perspectief bestuderen we solidariteit als grondslag in formeel nationaal en Europees beleid op het gebied van bescherming van volksgezondheid en bestaanszekerheid tijdens de pandemie. We doen dit via documentanalyse. Vanuit het burgerperspectief verkennen we de verschillende voorkeuren en motivaties van Nederlandse burgers voor vormen van nationale, Europese en internationale solidariteit. Dit doen we met kwalitatief onderzoek onder verschillende groepen burgers, waarbij we rekening houden met hun eigen ervaringen met de gevolgen van corona. We reflecteren in dit project op de legitimiteit van beleid door te onderzoeken in hoeverre de voorkeuren en motieven van groepen burgers voor (inter)nationale solidariteit overeenkomen met de vormen van solidariteit en motieven waarop Nederlands en Europees beleid is gebaseerd.

Project 'Met wie zijn wij solidair?' De relatie tussen identiteit en (inter)nationale solidariteit

We richten ons op de relatie tussen groepsidentiteiten en solidariteit binnen en buiten de eigen landsgrenzen. In samenwerking met het programma De diverse bevolking van Nederland onderzoeken we wat burgers zelf onder solidariteit verstaan en met welke groepen zij zich wel of niet solidair voelen. Specifiek kijken we naar drie vormen van solidariteit: tussen lidstaten (in de vorm van internationale hulp), bij migratie en asielbeleid en bij toegang tot sociale grondrechten. Dit doen we met een literatuurverkenning, een secundaire analyse van (inter)nationale datasets en met (longitudinaal) survey-onderzoek. Vanuit institutioneel perspectief kijken we naar de relatie tussen beleidsmaatregelen en de wensen en verwachtingen van burgers. De mate waarin solidariteit samenhangt met (internationale) identiteit, kenmerken van de steunmaatregelen en van de groepen die steun ontvangen geven inzicht in de legitimiteit en toekomstbestendigheid van Europees beleid.

Project Betwiste informatie in het coronadebat

We onderzoeken hoe alternatieve informatie vanuit de (internationale) randen van het internet in de Nederlandse online en offline mainstream terecht komt. Dit project richt zich op het hoofdthema internationalisering en grip op het leven, en daarbinnen op de rol van (internationale) informatiestromen, met als casus het maatschappelijke debat over de coronacrisis. Dit is een

gezamenlijk project met het programma Representatie en vertrouwen, waarbij beide programma's capaciteit beschikbaar stellen en aan gezamenlijke kennisproducten werken.

Project Verwevenheid van het internationale voedselsysteem

In dit project sluiten we aan bij andere SCP-kennis over de verduurzamingstransities die voortvloeien uit de Europese Green Deal. Dat doen we door de sociale en culturele effecten van de transitie naar een duurzaam voedselsysteem te onderzoeken. De Nederlandse landbouw is na de Tweede Wereldoorlog veranderd in een hoogproductieve sector met lage voedselprijzen die sterk verweven is met internationale handelsketens. Schaalvergroting en produceren voor de export zijn daarbij belangrijke economische overlevingsstrategieën voor landbouwbedrijven geworden. Tegelijkertijd wordt het eten dat in Nederland wordt geconsumeerd vooral uit het buitenland geïmporteerd. Dit voedselsysteem staat onder druk, onder andere vanwege een andere vorm van internationale verwevenheid: het Europese klimaat- en biodiversiteitsbeleid. Dit beleid vraagt om maatschappelijke en politieke afwegingen rondom de economische, sociale en culturele impact op agrarische gemeenschappen en op consumenten. Daarnaast hebben we te maken met andere beleidsopgaven, zoals de aanpak van het woningtekort.

Dit project is in de loop van 2022 gestart met de samenstelling van een essaybundel. In deze bundel reflecteren externe experts op economische, sociale, culturele en institutionele vragen over de verduurzamingstransitie van het internationaal verweven voedselsysteem in Nederland. Het doel daarvan is te bepalen welke kennisvragen er nog leven voor vervolgonderzoek, passend bij onze meerjarige onderzoeksagenda.

Globale doorkijk activiteiten 2024-2025

In 2024 blijven we kennis delen over het beleidsdossier solidariteit. Verder starten we met het kennisproject rondom technologisering, dat in 2023 wordt voorbereid. We vullen de kennissynthese aan voor de Europese verkiezingen in 2023 en verwerken deze in verschillende activiteiten bij wijze van afronding van het programma. Daarnaast dragen we bij aan het Continu Onderzoek Burgerperspectieven, waarbij we kijken of verdiepende analyses mogelijk zijn rondom globaliseringsthema's.

Programma Participatie, talentontwikkeling en kansengelijkheid

Inleiding

Een veranderende arbeidsmarkt, demografische ontwikkelingen, een terugtrekkende overheid en het afkalven van traditionele verbanden: dit alles beïnvloedt in welke mate mensen participeren. Het in stand houden van collectieve voorzieningen en het omgaan met de krapte op de arbeidsmarkt in post-coronatijd wordt onder andere opgevangen met een hogere arbeidsdeelname. Mensen worden geacht bereid te zijn om deel te nemen op de arbeidsmarkt en gelijke kansen te krijgen op succes. Om vooruit te komen op een arbeidsmarkt die verandert onder druk van globalisering en technologische ontwikkelingen, worden burgers ook geacht een leven lang te leren. Dit betekent dat zij als kinderen de kans moeten krijgen op goed onderwijs en dat zij levensvaardigheden opdoen, en dat van hen later de continue bereidheid wordt gevraagd zich om en bij te scholen. Door de vergrijzing van de bevolking komt de collectieve zorg onder druk te staan en wordt steeds vaker een beroep op burgers gedaan om hun eigen vangnet te organiseren. Ouderen moeten vaker voor elkaar zorgen, van werkenden wordt verwacht naast werken en leren ook te zorgen, en ook jongeren combineren geregeld onderwijs en mantelzorg. Deze beleidskeuzes betekenen dat mensen toegerust moeten zijn om te participeren, en de gelegenheid moeten krijgen om deze rollen te combineren. De tijdsdruk die ontstaat doordat mensen leren, zorgen en werken maakt, samen met de erosie van traditionele verbanden, dat zingevende vormen van vrijetijdsbesteding onder druk kunnen komen te staan. Mensen zijn voor zingeving aangewezen op nieuwe, zelf te ontdekken, vormen van participatie, of zij moeten deze zingeving vinden in hun rol als werkende, verzorgende of leerling.

Hoe kunnen we, door inzet op gelijke kansen, toegang tot hulpbronnen en talentontwikkeling, participatie bevorderen die bijdraagt aan maatschappelijke doelen? En hoe kunnen we het combineren van deze participatievormen door burgers haalbaar maken en tegelijkertijd borgen dat mensen zingeving ervaren in wat ze doen? Dat onderzoeken we in het programma Participatie, talentontwikkeling en kansengelijkheid.

Richtinggevende vragen in het onderzoek binnen dit programma staan beschreven in het [Meerjarenplan 2021-2025](#).

Activiteiten van het programma

Activiteiten 2023-2024

We onderzoeken de richtinggevende vragen rond dit programma aan de hand de thema's die hierna in de bijbehorende projecten worden beschreven.

Project Meedoen in meervoud

Economische ontwikkelingen maken dat mensen geacht worden meer te werken en dat ook willen. Sociaal-structurele ontwikkelingen bepalen in toenemende mate dat onderwijs bepalend is voor de mate waarin iemand over hulpbronnen beschikt. Demografische ontwikkelingen in combinatie met een terugtrekkende verzorgingsstaat maken dat minder mensen voor meer naasten moeten zorgen. Binnen dit project onderzoeken we de mate waarin het burgers lukt om participatievormen te combineren. We gaan na hoe dit bijdraagt aan hun welzijn en welvaart en hoe het doorwerkt in de kansen die zij hebben in hun latere leven. Ook onderzoeken we de mate waarin burgers op een zingevende manier betrokken zijn bij de samenleving. We richten ons hierbij in 2023 primair op het snijvlak van zorg, en verbreden onze blik in 2024.

Project Een leven lang ontwikkelen

Een dynamische arbeidsmarkt, participatie die steeds meer digitaal plaatsvindt en het minder vanzelfsprekend terug kunnen vallen op collectieve verbanden voor deelname en zingeving: dit alles maakt dat mensen voor participatie vaker op hun eigen vaardigheden zijn aangewezen en dat de benodigde vaardigheden tijdens hun levensloop vaker veranderen. Mensen worden meer dan vroeger geacht zich een leven lang te ontwikkelen, en wanneer dat niet lukt, zijn de gevolgen in termen van kwaliteit van leven groter.

Binnen dit project onderzoeken we het leren in de drie belangrijkste levensfasen: de fase waarin iemand regulier onderwijs volgt, de fase waarin iemand actief is op de arbeidsmarkt en de fase na pensionering.

Project Perspectieven op zinvolle participatie

Als gevolg van beperkte economische groei en een vergrijzende samenleving wordt burgers meer dan vroeger gevraagd te participeren om de verzorgingsstaat te stutten. Tegelijkertijd komen vragen met betrekking tot zingeving nadrukkelijker bij individuele burgers terecht. Deze ontwikkelingen kunnen er aan de ene kant toe leiden dat individuele en collectieve doelen onder spanning komen te staan, maar kunnen ook kansen creëren om individuele zingeving te bevorderen in collectief zinvolle vormen van deelname. Binnen dit project richten we ons op de uiteenlopende visies die beleid en burgers hebben op zingevende aspecten van vormen van participatie.

Globale doorkijk activiteiten 2024-2025

Naast onderzoek naar interacties op de werkvloer leveren we in 2024 een aantal richtinggevende dataverzamelingen op. Dat geldt ten eerste voor het Tijdsbestedingsonderzoek (TBO), aan de hand waarvan we onder andere willen kijken naar de structurele doorwerking van de coronacrisis in het participatiegedrag van burgers. Ten tweede wordt het Arbeidsvraagpanel (AVP) opgeleverd. Dit biedt mogelijkheden voor een evaluatie van werkgeversbeleid op het gebied van inclusiviteit, duurzame inzetbaarheid, en andere zaken die raken aan de kwaliteit van de samenleving. We streven ernaar de lessen uit de arbeidsmarktstudies van het project Meedoen in meervoud te synthetiseren in wat gezien kan worden als een aanscherping van de publicatie [De veranderende wereld van werk](#). Ook zal 2024 in het teken staan van doorwerking van kennis in de verkiezingsprogramma's voor de Tweede Kamerverkiezingen in 2025.